
Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios pirmo aukšto koridoriaus XVIII a. II pusės sienų tapyba

Dalia Klajumienė

*Vilniaus dailės akademija,
Maironio g. 6,
LT-2001 Vilnius*

Straipsnyje aptariama Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios pirmo aukšto koridoriaus XVIII a. II pusės sienų ir skliautų tapyba. Rekonstrukcinio metodo pagalba atkuriamas nykstančio komplekso ikonografinė programa.

Raktažodžiai: Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų vienuolynas, XVIII a. sieninė tapyba, ikonografija, dominikonai, emblemos, Švč. Mergelės Marijos Rožinis, Litanija į Švč. Mergelę Mariją

Buvusio Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios koridoriaus sieninė tapyba – iškilus XVIII a. II pusės polichromijos paminklas. Tapybos komponavimo principai, stilistika primena bažnyčios skliautų dekorą, sukurtą apie 1756–1770 m. Taigi galima teigti, kad tai tų pačių, deja, kol kas nežinomų, meistrų darbas¹. Ši sieninės tapybos ciklą buvusio dominikonų vienuolyno pirmo aukšto koridoriuje būtina aptarti ne tik dėl įdomios ir sodrios ikonografinės programos, bet ir dėl to, kad daugelis didžiųjų scenų, taip pat ir emblemų jau sunkiai išžiūrimos arba nutrupėjusios su visu tinku ir po metų kitų gali būti galutinai prarastos ir užmirštos. Didžiosios kompozicijos yra tradicinės ikonografijos. Tai populiarūs krikščioniškoje dailėje siužetai, todėl, nepaisant sunykimo, yra lengvai rekonstruojami. Be to, dalis kompozicijų užfiksuotos XX a. I pusės (1914 m. J. Bulhako ir kt.) fotografijose, kai tapyba dar neblogai atrodė po XIX a. pabaigos atnaujinimo², tačiau dalis emblemų yra prarasta negrižtamai (sunkūs tiek vaizdas, tiek jį paaiškinantis įrašas) ir lieka „baltomis dėmėmis“ ikonografinėje grandinėje. Bent jau teorinė šio ciklo rekonstrukcija (kol dėl lėšų stygiaus neįmanoma vienuolyno koridoriaus restauracija) yra svarbi, nes tai Lietuvoje kol kas vienintelis žinomas išlikęs XVIII a. sieninės tapybos paminklas, kuriame tapybos priemonėmis pavaizduotos populiaros maldos: Švč. Mergelės Marijos Rožinis ir Litanija į Švč. Mergelę Mariją. Straipsnio tikslas – kuo nuosekliau aptarti visas kompozicijas, kad tai ateityje praverstų atnaujinant šį kompleksą.

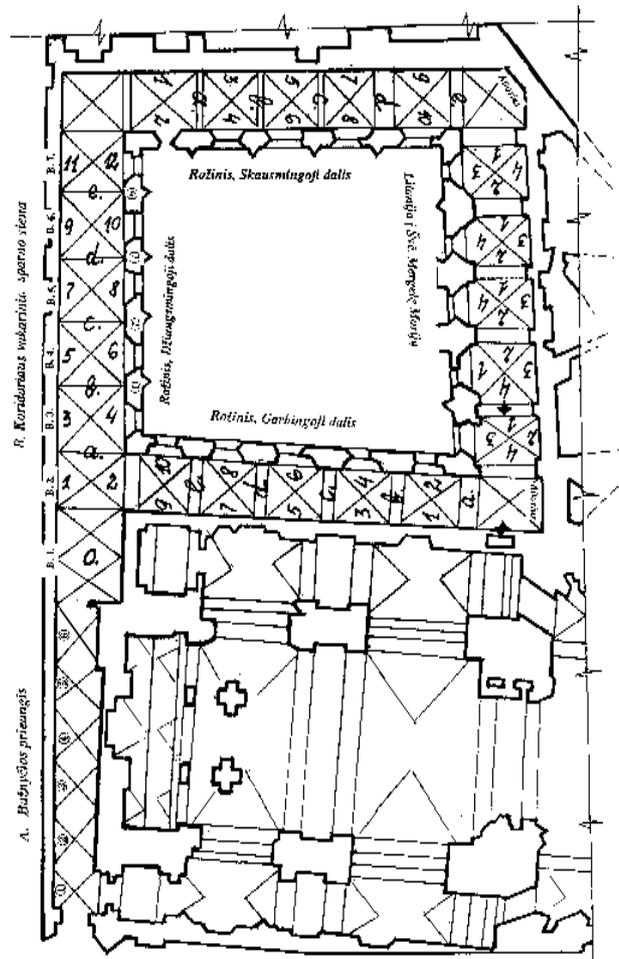
XVIII a., kai buvo sukurtos mums rūpimos freskos, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje monumen-

talios tapybos kompozicijų temų ratas buvo labai įvairus. Tai savotiškas barokinės ikonografijos „sprogimas“ ir suklestėjimas. Kiekvienas gausiau tapyba dekoruotas statinys deklaravo savitą ikonografinę programą. Ypatingas tų programų išsirutuliojimas yra sietinas su vienuolijomis, kurios per joms būdingus simbolius, aktualius šventuosius ir temas stengdavosi atskleisti savus pamaldumo aspektus, ordinų istoriją, jos šventųjų bei kankinių gyvenimo momentus. Neretai vaizdai iš vienuolijų istorijos persipindavo su statinių fundatorių ir jų giminės narių šventųjų globėjų gyvenimo motyvais. Visi tapyti siužetai maldininkams buvo gana lengvai suvokiami, kadangi kūrėjai rėmėsi jau nuo seno susiformavusiais ir žinomais atskirų ordinų ir bendrais krikščioniškos dailės pavyzdžiais, kurie plito per Švento Rašto, pamokslų, teologinių traktatų ir kitų panašių veikalų iliustracijas. Šiuo metu dar sunku vienareikšmiškai teigti apie kokio nors vieno grafinio ciklo buvimą, kuriuo menininkas būtų naudojėsi tapydamas Vilniaus dominikonų vienuolyno pirmo aukšto koridoriaus freskas, tačiau neabejotinai matyti, kad jam įtaką darė XVII a. leidiniai: XVII a. 8-ajame dešimtmetyje Vilniuje spausdinti (mecenatas Aleksandras Hilarijus Palubinskis), Aleksandro Tarasevičiaus raižiniais papuošti knygos „Švč. Mergelės Marijos garbei rožančius bei maldos“ (vad. „Rožynas“) egzemplioriai lotynų ir lenkų kalbomis³ bei XVII a. II pusės Vakarų Europoje (Romoje, Paryžiuje) leisti, gausiai scenomis iš Švč. Mergelės Marijos ir Jėzaus gyvenimo bei dominikonų istoriją atspindinčiomis kompozicijomis iliustruoti Pamokslininkų (dominikonų) ordino Mišiolai, buvę Lietuvos Angelo Sargų provincijos dominikonų bibliotekose⁴.

TEMOS, SIUŽETAI IR JŲ INTERPRETACIJA

Vilniuje, prie Dominikonų gatvės, Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno mūro pietiniame šoniniame fasade išsiskiria puošnus dvitarpinės struktūros portalas. Pro jį maldininkai įeidavo į bažnyčios priangį, iš kurio buvo galima patekti tiek į bažnyčią, tiek į vienuolyno pirmo aukšto procesijų koridorių, juosiantį kluatrą. Toje jungiamojoje patalpoje (priangyje) prasideda mums rūpimo koridoriaus dekoru ikonografija. Čia, vakarinėje sienoje, dėstomos keturios kompozicijos, kurios byloja apie mirtį ir pomirtinį gyvenimą: „Mirtis“, „Vėlė skaistykloje“, „Pragaro kančios“ ir „Rojaus sodas“⁵. Toliau priangio sienoje komponuojamos dar dvi scenos: „Šv. Domykas ir šv. Pranciškus remia Laterano katedrą“ ir „Šv. Domyko ir šv. Pranciškaus susitikimas“. „Rojaus sodo“ kompozicijoje jau nurodomas pagrindinis procesijų koridoriaus freskų pasakojimo leitmotyvas – Švč. Mergelės Marijos Rožinio tema, o šv. Domyko atvaizdai primena, kad vienuoliai dominikonai laikomi Rožinio maldos kūrėjais bei to paties titulo brolių platintojais⁶. Reikia pažymėti, kad Rožinio išaukštinimas yra akcentuotas ir Šv. Dvasios bažnyčios dekoru ikonografijoje: pagrindinis interjero įrenginys – kulisinis didysis altorius, susidedantis iš kelių dvitarpnių retabulų, kairėje pusėje šlovina Švč. Mergelės Marijos, o dešinėje – Jėzaus Rožinį. Tai perteikiama per altoriaus paveikslus ir skulptūrinius reljefus. Taigi priangio freskos tampa nuoroda į pagrindinę viso ansamblio ikonografinę programą giją.

Iš bažnyčios priangio patekus į vienuolyno pirmo aukšto koridorių, juosiantį uždara kiemą (kluatrą), maldininkus įtraukdavo kryžminio skliauto segmentuose tapytos Marijos Rožinio paslaptys, kurias pietiniame sparne dar papildė kompozicijos sienoje. Čia persipynė Švč. Mergelės Marijos, Jėzaus Kristaus gyvenimo slėpiniai su svarbiausiais dominikonų vienuolijos istorijos momentais bei tos vienuolijos garsiausių šventųjų ir kankinių atvaizdais. Vakarinėje, šiaurinėje ir pietinėje koridoriaus linijoje dėstomos kompozicijos, kaip ir Rožinyje sugrupuotos į tris dalis: Džiaugsmingąją, Skausmingąją ir Garbingąją. Kiekvienai daliai skirta po įprastas penkias paslaptis (*Mysterium*), nutapytas kryžminiame skliaute palei procesijos judėjimo kryptį koridoriuje. Šias scenas prasmingai papildo po dešimt embleminių kompozicijų, išdėstytų kryžminio skliauto šoniniuose priesieniuose segmentuose. Tarp Skausmingosios ir Garbingosios dalių, komponuotų šiaurinės bei pietinės linijos perdenginiuose, rytinės koridoriaus linijos skliaute ištapyta dvidešimt viena emblema, atspindinti Švč. Mergelės Marijos Litanijos tekstą⁷. Rytinio koridoriaus kampuose pastatyta po altorių, prie kurių būdavo laikomos Šv. Mišios (pav.).

Pav. Tapytų kompozicijų vienuolyno pirmo aukšto koridoriuje išsidėstymo schema. Brėžinio autoriai V. Klajumas ir D. Klajumiene

A. Bažnyčios priangis

- 1 – Mirtis
- 2 – Vėlė skaistykloje
- 3 – Pragaro kančios
- 4 – Rojaus sodas
- 5 – Šv. Domykas ir šv. Pranciškus remia Laterano katedrą
- 6 – Šv. Domyko ir šv. Pranciškaus susitikimas

O. Šv. Domyko vizija

B. Koridoriaus vakarinio sparno siena

- B. 1. Dominikonų ordino patvirtinimas
- B. 2. Šv. Jackus stebuklingai išgelbėja savo bažnyčios monstranciją ir Švč. Mergelės Marijos skulptūrą
- B. 3 – Pal. Česlovas
- B. 4 – Šv. Vincentas Ferarietis
- B. 5 – Šv. Raimundas iš Penaforto
- B. 6 – Šv. Antoninas
- B. 7 – Šv. Petras Kankinys

(1)–(4) – Popiežių atvaizdai

Rožinis, Džiaugsmingoji dalis

1–12 – emblemos

- a – Apreiškimas
- b – Marijos apsilankymas pas Elzbieta
- c – Jėzaus gimimas
- d – Jėzaus paaukojimas šventykloje
- e – Jėzaus suradimas šventykloje

Rožinis, Skausmingoji dalis

1–10 – emblemos

- a – Malda Alyvų kalne
- b – Jėzaus nuplakimas
- c – Jėzaus vainikavimas erškėčiais
- d – Kryžiaus nešimas
- e – Nukryžiuojimas

Litanija į Švč. Mergelę Mariją

1–4 ir • – emblemos

Rožinis, Garbingoji dalis

1–10 – emblemos

- a – Jėzaus Kristaus Prisikėlimas
- b – Žengimas į dangų
- c – Šventosios Dvasios atsiuntimas
- d – Švč. Mergelės Marijos dangun ėmimas
- e – Švč. Trejybė, vainikuojanti Mergelę Mariją

DOMINIKONAI – ROŽINIO MALDOS KŪRĖJAI

Kaip rodo tapybos kompozicijų išdėstymas, procesinė eisena iš bažnyčios prieangio patekdavo į vakarinę koridoriaus liniją, kur skliaute ji pirmiausia pamatydavo sceną „Šv. Dominyko vizija“, vaizduojančią šv. Dominyką, suklupusį priešais Švč. Mergelę Mariją su Kūdikiu ir angelo rodomą Rožinį. Šiame koridoriaus sparne kartu su Džiaugsmingosios rožinio paslapties scenomis sienų skliaute pasakojama dominikonų vienuolijos istorija, vaizduojant ordino šventuosius, palaimintuosius, kankinius ir popiežius.

Vakarinėje sienoje tapytuose vingriuose arkiniuose rėmuose komponuojami septyni „dominikoniški“ siužetai. Pasakojimas pradedamas iškilmingai pavaizduotu dominikonų ordino patvirtinimo aktu (kompozicija „Dominikonų ordino patvirtinimas“). Priešais soste sėdintį ir laiminantį popiežių bei keturis kardinolus klūpo šv. Dominykas. Visa scena komponuota didingos iliuzinės architektūros fone.

Po vienuolijos patvirtinimo akto kitoje freskoje matome pirmąjį Lenkijos dominikoną šv. Jackų. Čia vaizduojamas vienas ryškiausių su juo susijusių stebuklų, t. y. „Šv. Jackus stebuklingai išgelbėja savo bažnyčios monstranciją ir Švč. Mergelės Marijos skulptūrą“. Šis siužetas dažnai puošė Lenkijos ir Lietuvos provincijų Pamokslininkų ordino bažnyčias bei vienuolynus.

Trečioje kompozicijoje nutapytas vienuolis dominikonų drabužiais, iliuzinės architektūros fone krikštijantis prieš jį suklupusį vyrą. Ši scena šiandien yra praktiškai sunykusi, tačiau ji neblogai matoma 1914 m. J. Bulhako fotografijoje. Čia tikriausiai pavaizduotas

palaimintasis Česlovas, Lenkijos globėjas, šv. Jackaus brolis, 1290 m. įstojęs į dominikonų ordiną, įkūręs vienuolynus Prahoje, Breslau, misijų veiklą plėtojęs Silezijoje ir Moravijoje. Palaimintasis Česlovas ir šv. Jackus laikomi dominikonų pradininkais Lenkijoje ir Lietuvoje, todėl visiškai dėsninga, kad jų atvaizdai yra komponuojami iškart po šv. Dominyko vizijos ir dominikonų ordino patvirtinimo scenų⁸.

Ketvirtos sieninės kompozicijos centre nutapytas misijoje pamokslaujantis dominikonas, tikriausiai šv. Vincentas Ferarietis, ir prieš jį suklupęs čiabuvis. Už vienuolio nugaros – raitas karys, nusitaikęs jį nušauti. Dešiniajame kompozicijos šone tolumoje matyti miesto siluetas. Scenos viršuje kairėje ir dešinėje nutapytos dvi ant debesų sklendžiančių vienuolių ir šventųjų moterų figūrėlių grupės. Kairėje pavaizduotas šv. Tomas Akvinielis (dominikonas su šviesliu ant krūtinės) ir vienuolis dominikonas su atversta knyga ant kelių. Galbūt tai šv. Albertas Didysis, laikomas universaliausiu viduramžių protu, Teologijoje garsus savo įnašu į Trejybės mokslą ir marijologiją. Prie jo šono nutapyta šv. Barbora (su taure dešinėje rankoje). Dešinę grupę sudaro šv. Dominykas (su deglu(?) dešinėje rankoje ir žvaigžde(?) virš galvos) ir šv. Pranciškus (vienuolis pranciškonų drabužiais ir atversta knyga ant kelių). Prie šių šventų vyrų kojų pavaizduota šv. Kotryna Aleksandrietė (su didikės drabužiais, karūna ir kankinimo įrankiu – ratu). Abi grupės centre skiria ir savo spinduliais apšviečia Apvaizdos Akies ženklas.

Penktoje kompozicijoje vaizduojamas šv. Raimundas iš Penaforto (1175–1275). Dominikonas su raktu dešinėje rankoje, atmesta atgal kairiąja rodo į baltą apsiaustą (skraistę?) nešantį angelą. Vienuolis stovi prie stalo, ant kurio guli atversta knyga su įrašu: *Decretales Gregorii IX [Grigaliaus IX dekretalijos]*. Tai aluzija į tai, kad būdamas dominikonų ordino generolu ir naujai pertvarkęs bei suredagavęs konstituciją, tuo pat metu popiežiaus Grigaliaus IX pavedimu surinko ir kodifikavo Bažnyčios įstatymų rinkinį, vadinamą Grigaliaus IX Dekretalijomis. Kompoziciją daro prasmingesnę ir jos emocinį poveikį stiprina šviesa, sklindanti pro stačiakampę langą (durų?) angą ir virš jo praskleistą ryškiai raudoną draperiją. XX a. vidurio (?) nuotraukoje matyti, kad angoje buvo nutapyti kelių figūrų siluetai, o ant palangės padėtas apskritimas (gal obuolys, o gal širdis?), pervertas strėle (?).

Kitas vaizduojamas dominikonas – Florencijos arkivyskupas šv. Antoninas (1389–1459), sėdintis prie stalo ir rašantis, o šalia jo nutapyta barzdoto vyro, norinčio peiliu nudurti vienuolį, figūra. Dominikono arkivyskupo rangą nurodo palijus, mitra ir arkivyskupo lazda su dvigubu kryžiumi viršuje. Lazdą šalia vienuolio laiko prie jo kojų stovintis angeliukas.

Sienoje išdėstyta septynių siužetų pasakojimą pabaigia šv. Petro Kankinio nužudymo scena: dominikonų rūbais apsirengusį klūpantį vienuolį kaire ranka sugriebęs vyras dešine taiko perdurti krūtinę kalaviju. Šv. Petras Kankinys (1206–1252) yra žinomas kaip negailestingas eretikų persekiotojas. Šio šventojo žudikus pasamdė Venecijos didikai. Kaip įprasta dailėje, Vilniaus dominikonų kiemelio freskoje jis vaizduojamas nužudymo metu. Parblokštas ant žemės šv. Petras Kankinys ginasi, o žudikas kalaviju ruošiasi jį nukirsdinti. Kankinio palmės šakelę ir kankinio karūną iš aukštybių jam atneša angelai.

To paties koridoriaus priešingoje dešinėje sienoje (šalia kiemelio), gana žemai tarpuose tarp langų, ovaliuose tapytuose medalionuose, kurie apvesti vingrių riesčių ornamentu, nutapyti keturi popiežiai, pasisukę į koridoriaus pradžią, kurioje nutapyta scena „Dominikonų ordino patvirtinimas“. Žinomi keturi popiežiai dominikonai, kurie tikriausiai visi ir yra čia pavaizduoti: pal. Inocentas V, pal. Benediktas XI, šv. Pijus V, Benediktas XIII. Jų atvaizdai yra labai sunykę, nematyti individualių, mene jiems įprastų atributų, todėl nustatyti tikslią kiekvieno vietą kol kas nepavyko. Tik lyginant popiežiaus Pijaus V atvaizdą, esantį bažnyčios altoriuje, su vienuolyno koridoriaus tapyba atrodytų, jog šis šventasis dominikonas, kovojęs su reformacijos plitimu, pagarsėjęs brevijoriaus ir mišiolio reforma bei Švč. Mergelės Marijos Rožinio šventės minėjimo įtvirtinimu, yra pavaizduotas šio koridoriaus sparno pradžioje, arčiausiai scenos „Šv. Dominyko vizija“, ten kur pradedamos Rožinio paslaptys. (Tačiau popiežių Pijų V primena ir trečiajame medalione nutapytas aukšto rango dvasininkas.) Pirmajame medalione pavaizduotas senyvo amžiaus vyras popiežiaus drabužiais, trimis ketvirčiais pasisukęs link žiūrovo. Antrasis popiežius vaizduojamas profiliu stovintis prie stalo (altoriaus?), jo rankos sudėtos maldai. Trečiojo atvaizdo torsas komponuotas *en face*, tik galva trimis ketvirčiais pasukta ir šiek tiek palenkta žvelgiant į rankose laikomą Krucifiksą (?). Ketvirtasis popiežius, kaip ir pirmasis, komponuotas trimis ketvirčiais pasisukęs į žiūrovą, o dešinioji ranka pakelta laiminimo gestu.

Rožinis

Džiaugsmingoji dalis

Kaip buvo minėta, tame pačiame vakariniame koridoriaus sparne, „dominikoniškos“ tematikos kompozicijų apsuptyje, skliaute pradedamos dėstyti Rožinio pirmosios, Džiaugsmingosios, dalies penkios paslaptys: „Apreiškimas“, „Marijos apsilankymas pas Elzbieta“, „Jėzaus gimimas“, „Jėzaus paaukojimas šventykloje“, „Jėzaus suradimas šventykloje“ (arba „Jėzus tarp Mokytojų“). Tai svarbūs Marijos ir Kris-

taus gyvenimo momentai iki mesijui įžengiant į Jeruzalę. Deja, šios scenos labai sunyko ir yra sunkiai įžiūrimos.

Pirmoji Apreiškimo paslaptis komponuota tradiciškai: dešinėje pusėje vaizduojama prie stalo sėdinti Marija, kairėje – į ją besikreipiantis angelas, o iš viršaus karvelio pavidalu leidžiasi Šventoji Dvasia. Šios kompozicijos apatiniuose kampuose, nutapytos dvi emblemos: kairiojoje (1)⁹ – rožių krūmais apjuostas sodas (rožių altana), viršuje, banderolėje, – inskripcija *Praesidio et decori* [Apsaugai ir grožiui]¹⁰, dešiniojoje (2) – trys dangaus kūnai: saulė, mėnulis ir žemės rutulys su beveik sunykusiu įrašu viršuje. Įskaitoma tik dalis pirmojo ir paskutinio viršuje esančio įrašo žodis, o vidurinių žodžių galima tik spėti. *Acceptu[m? communicat?] Orbi* [Ką gauna, perduoda Žemei].

Apmaudu, bet emblemos tarp pirmosios ir antrosios paslaptių yra visiškai sunykusios. Jei dešinėje (4) bent išliko tapytas rokailių ir kriauklių rėmelis, dar šiek tiek įžiūrima inskripcijos pradžia *Siriūm...*, kuri visgi neleidžia rekonstruoti visos frazės, tai kairėje (3) viskas nubyrėję su tinku.

Antrosios, „Marijos apsilankymo pas Elzbieta“, paslapties scena kaip įprasta pavaizduota Marijos giminitės Elzbietos atdarų namų prieangyje. Nors freska taip pat labai sunykusi, dalis jos nutrūpėjusi su tinku, tačiau dar matomos abiejų šventų moterų, tiesiančių viena kitai rankas, figūros, o namų prieangyje – vyro (tikriausiai Zacharijo) siluetas.

Emblemos tarp antrosios ir trečiosios paslaptių liudija šventų moterų džiaugsmingą ir nuolankų laukimą: kairėje (5) pavaizduota dykumoje išdygusi rožė su inskripcija *Nec laedit, nec onerat* [Nežeidžia ir neapsunkina], dešinėje (6) – jūroje plaukianti kriauklė (kriauklė yra Marijos skaistumo simbolis). Vaizdą papildė inskripcija: *Intus pretiosa recondit* [Viduje slepia brangenybes].

Ypač sunykusi trečioji Džiaugsmingosios Rožinio dalies paslaptį vaizduojanti freska. Tik menki figūrų fragmentai ir įsirėžę siluetai primena buvusį vaizdą „Jėzaus gimimas“. Šios scenos prasmę turtina vidine energija pulsuojančios emblemos: kairėje (7) – iš liepsnų kylantis Feniksas su užrašu *Ex virgine Virgo* [Iš skaisčios [t. y. liepsnos]]¹¹ *skaisti*¹², dešinėje (8) – kalno viršūnėje liepsnos liežuviai (vulkanas?) ir užrašas *Ar det dum friget(?)* [Dega, nors yra šaltas].

Kiek geriau išlikęs ketvirtosios paslapties, „Jėzaus paaukojimo šventykloje“, vaizdas. Centre matyti Simeonas žydų kunigo drabužiais, ant rankų paėmęs kūdikėlį Jėzų. Ant laiptų prie jo kojų parklupusi Marija (dešinėje) ir Juozapas (kairėje). Juozapas ran-

kose laiko pintinę su aukomis. Ritualinę sceną paaiškina, praturtina ir su paskutine šio Rožinio dalies kompozicija jungia emblemos: kairioji (9) vaizduoja iš debesų išnyrančią vaivorykštę su inskripcija, kurios paskutinio žodžio pabaiga neįskaitoma: *Inter nubila or[atio?] [Debesyse malda?] ir dešinioji (10) – saulę virš dykumos su inskripcija *Seque obtulit uno(?) [Ir save paaukojo [pasiūlė] vienam?].**

Galiausiai penktojoje kompozicijoje „Jėzaus su radimas šventykloje“ (arba „Jėzus tarp Mokytojų“) vaizduojamas centre sėdintis ir dešinę ranką pakėlęs kalbantis dylikametis Jėzus. Jo pagarbiai palenkę galvas klauso žilabarzdžiai Rašto aiškintojai. Ši scena ir dvi, deja, sunykusios emblemos (11, 12) užbaigia Džiaugsmingosios Rožinio dalies paslapčių vėrinį.

Čia vienuolyno koridorius sukasi į kitą, šiaurinę, savo atšaką, kurioje apmąstomi Skausmingosios Rožinio dalies slėpiniai.

Skausmingoji dalis

Šioje koridoriaus atkarpoje pirmasis stabtelėjimas ir apmąstymas vyksta ties „Maldos Alyvų kalne“ scena. Virš jos ovaliame tapytame rėmelyje dar išliko šios Rožinio dalies pavadinimas ir paslapties numeracija: „*Mysteria Dolorosa. Mysterium I.*“ [Kančios paslaptys. I paslaptis.]. Nors pertapyimai ir laikas freską apnaikino, tačiau kompozicinė schema išliko aiški: centre klūpo besimeldžiantis Kristus, o viršuje pavaizduota Jėzaus vizija – spindulių pluošte švytinti taurė (su ostija?). Šią paslaptį papildė emblemos: kairėje (1) – besislepianti už kalnų saulė, simbolizuojanti Jėzaus žemiškojo gyvenimo pabaigą, ir įrašas *Rubet cum desert orbem.* [Palikdama žemę [t. y. saulė nusileisdama] raudonąja], dešinėje (2) vaizdas sunykęs ir nebesuokiamas (kažkoks jūros gyvūnas, o gal tai buvo Jėzaus dieviškos prigimties atspindys), viršuje – sunkiai įskaitomas tekstas *Vicina mare(?) canorus* [Gieda, kai šalia yra jūra].

Toliau sustojama ties „Jėzaus nuplakimo“ paslaptimi. Prie stulpo pririštą suklypusį ir nuoga, tik perizonijumi prisidengusį Kristų rimbais plaka du kareiviai. Vienas jų (esantis pirmajame plane) „darbuojasi“ abiejose rankose laikydamas po rimbą, o kitas, kaire ranka sučiupęs Jėzų už plaukų, dešiniąją užsimojęs smogti. Šią kankinimo sceną paryškina krikščioniškame mene dažnos emblemos: kairėje (3) – pelikanas, prasidrėskęs krūtinę ir savo krauju maitinantis jaunikius (Kristaus pasiaukojimo žmonijos išganymui simbolis), su įrašu *Immemor ipse sui* [Savimi nesirūpindamas], dešinėje (4) – varpos ir pjautuvas su įrašu *Caedor ut pascam* [Esu pjaunamas, kad maitin-

čiau [ganyčiau] (mirties ir gyvybės (prisikėlimo) simbolika).

Rožinio malda tęsiama žvelgiant į skliaute ištaipytą „Jėzaus vainikavimo erškėčiais“ paslaptį. Kaip ir įprasta, šioje scenoje Jėzus pavaizduotas apvilktas purpuriniu apsiaustu, su erškėčių vainiku ant galvos, o surišiose rankose laiko skeptrą simbolizuojančią nendrę. Du kareiviai besityčiodami daužo Atpirkėjo galvą nendrinėmis lazdomis. Erškėčių, patyčių, bu-delių ir Kristaus kančios prasmingumo temą papildė emblemos: kairėje (5) – degantis dygus krūmas (?) ir įrašas *Et spinas inter adurit* [Ir tarp dyglių dega], dešinėje (6) – rožių krūmas su trimis žiedais ir įrašas *Nec spinas ardorem minuunt* [Nei dygliai neišvengia karščio].

Priešpaskutinė Skausmingosios dalies paslaptis – „Kryžiaus nešimas“. Čia vėlgi pasakojama per trijų veikėjų kompozicija: apačioje po milžiniško kryžiaus našta suklypęs į Golgotą kopiantis Kristus, o jo šonuose rimbu ir lazda užsimoję du kareiviai. Kristaus našta ir kančią, per kurią ateina žmonijos išgelbėjimas, atspindi emblemos: kairėje (7) – paukštis (pelikanas?), nešantis šakeles lizdui (?), ir užrašas *Ipsa sibi sua funera portat* [Pats sau neša savo pražūtį], dešinėje (8) – laivas, išmetęs inkarą (išsigelbėjimo ir vilties simboliai), o viršuje – inskripcija *Pondere firmabo* [Sunkumu įtvirtinsiu].

Paskutinioji šios dalies paslaptis „Nukryžiuojimas“ čia išreiškiamą prikallimo prie kryžiaus aktu: trys kariai išrengtą Kristų kala prie kryžiaus, o ketvirtas (kairiajame apatiniame kampe) stebi šį veiksmą. Emblemos liudija Kristaus kančių pabaigą ir per kančią (kryžių) ateinančią atpirkimą: kairėje (9) – audros žemėn bloškiamas erelis, virš kurio banderolė su sunkiai įskaitomu įrašu *A cruce libertas* [„Iš kryžiaus laisvė“ arba „Laisvė nuo kančių“], dešinėje (10) – cilindrinis bokštas su viršuje žaliuojančiu krūmu, virš jo banderolėje matoma įrašytos frazės pabaiga, o pirmąjį žodį galima tik spėti: *[Omnibus?] e ligno regnat.* [Visiems?] viešpatauja nuo medžio].

Tuo pabaigiami Skausmingosios Rožinio dalies apmąstymai, ir čia vienuolyno koridorius sukasi į savo rytinę liniją. Šių linijų susikirtime įkomponuotas altorius, kurio retabulo dekoras (orderinė struktūra) yra nutapytas sienos paviršiuje ir puikiai dera prie viso ansamblio polichromijos.

Litanija į Švč. Mergele Marija

Rytinė procesijų koridoriaus linija, skirtingai nuo vakarinės, šiaurinės ir pietinės, skliaute papuošta vien

nedidelėmis embleminėmis kompozicijomis: penkiose travėjose keturis kryžminio skliauto segmentus užpildo rokailių ir liaunų šakelių ornamentų apsuptyje įkomponuota emblema (iš viso 21 emblema), dedikuota Švč. Mergelei Marijai. Vaizdus paaiškina viršuje ir apačioje ištapytos banderolės su įrašais. Ties šiomis emblemomis, prieš pereinant prie Garbingosios Rožinio dalies pietinėje koridoriaus linijoje, būdavo kalbama Litanija į Švč. Mergelę Mariją¹³. Kai kur dar matomi įrašai emblemų banderolėse – citatos iš Litanijos teksto¹⁴. Peržvelgus visas kompozicijas paaiškėjo, kad eilutės iš Litanijos įrašytos viršutinėse banderolėse, o apačioje dažniausiai jas antrina ir papildo citatos iš Šventojo Rašto (nors pasitaiko emblemų, kurių abu įrašai susiję su Marijos Litanija)¹⁵.

Pirmoje travėjoje išryškinama pirmoji Litanijos dalis, kurioje Švč. Mergelė Marija garbinama kaip Dievo Motina:

1. Emblema „Švč. Mergelė Marija“ (Marijos rankos sudėtos maldai, galvą spinduliuose supa 12 žvaigždžių vainikas). Įrašas viršuje įamžina pirmąją Litanijos eilutę, kurioje kreipiamasi į Švč. Mergelę Mariją: *SANCTA MARIA* [Šventoji MARIJA]. Įrašas apačioje: *Et nomen Virginis* [Ir Mergelės vardas].

2. Emblema „Švč. Mergelė Marija Dievo Motina“ (Švč. Mergelė Marija su Jėzaus monograma ant krūtinės). Sunkiai įskaitomas įrašas viršutinėje banderolėje: *S. DEI Genitrix Mater IESU CHRISTI* [Šventoji Dievo Gimdytoja Jėzaus Kristaus Motina]. Įrašas apačioje: *Paries Filium, et vocabis Nomen eius IESUM* [Pagimdysi sūnų ir pavadinsi jį vardu Jėzus [Lk 1, 31]].

3. Emblema šalia kluatro sienos – Marijos figūrėlė kaip ostija, iškilusi iš taurės. Įrašas viršuje: *Mater purissima* [Motina tyriausioji]. Įrašas apačioje: *Mater divinae gratiae* [Motina Dievo malonės].

4. Emblemos prie rytinės sienos vaizdas nebeįžiūrimas, tačiau virš jo eilutė iš Litanijos byloja *Mater inviolata* [Motina nepalytėtoji]. Apatiniame įrašė galima įžiūrėti tik *Mater Ca(...?)*. Tai turbūt eilutės iš šios Litanijos *Mater Castissima* [Motina skaisčiausioji] fragmentas.

Antroje travėjoje, kurioje aukštinamas Švč. Mergelės Marijos tyrumas, garbingumas ir šventumas, emblemos ypač blogai išliko, todėl iki galo „perskaitomos“ tik kelios:

1. Emblemos vaizdas sunykęs, išlikę tik inskripcijų frazių fragmentai: viršuje, lyginant litanijos tekstą, galima spėti, jog ten įrašyta *Mater amabilis* [Motina meilingoji], apačioje – *Super amore Mulierum. Rg.* [Pranokstanti

moterų meilę. 2 Sam 1, 26 (2 Kar 1, 26)].

2. Emblema: slibiną prie žemės prismeigusi strėlė su Marijos monograma viršuje. Viršutinėje banderolėje tekstas sunkiai įskaitomas, bet vėlgi Litanijos tekstas padeda suvokti, kad ten yra parašyta *Mater intemerata* [Motina nesuteptoji]. Apatinėje banderolėje įrašas išlikęs tik fragmentiškai, tačiau tai, kas liko, rekonstruotina pagal Naujojo Testamento tekstą. Evangelijoje pagal Matą yra tokios eilutės: *Portae inferi non praevallebunt adversus eam* [Mt 16, 18] [Pragaro vartai jos nenugalės].

3. Emblema šalia rytinės sienos visiškai sunykusi.

4. Emblema šalia kluatro sienos: altorėlis (?), apgaubtas baldakimo draperija, o centre – Marijos monograma. Čia viršutinėje banderolėje įrašyta *Virgo veneranda* [Mergele garbingoji], o apatinėje – *Venerabilis et sancta Num(?)*. 28 [Gerbiama ir šventa. Sk. 28, 18].

Trečioje travėjoje „garbinama“ Dievo Motinos stiprybė, išmintis ir šlovė:

1. Emblema – Žemės (?) rutulys, kurio centre šviečia Marijos monograma. Rutulį apjuosia banderolė su įrašu: *Beatam me dicent omnes* [Palaiminta mane vadins visos [kartos] (Lk 1, 48)]. Emblemos viršutinėje banderolėje įrašyta eilutė iš Litanijos: *Virgo praedicanda* [Mergele šlovingoji], o apatinėje, nors įskaitomas tik pirmas ir paskutinis žodis, frazė rekonstruojama pagal ST tekstą – *Non recedat laus tua de ore hominum* [Žmonės niekad nesiliaus tavo gyre (Jdt 13, 25)].

2. Emblema – Švč. Mergelės Marijos stiprybė, pavaizduota kaip Marija su fakelu (?). Banderolėse įrašyta: viršutinėje – *Virgo potens* [Mergele galingoji], apatinėje – *Omnia possum in eo* [Viską galiu jame].

3. Emblema „Dieviška (?) Išmintis“ (veidrodis (išminties simbolis), kuriame atsispindi saulė). Viršutinėje banderolėje įrašyta *Speculum justitiae* [Teisybės paveikslė], apatinėje – *Videmus nunc per speculum. Cor. 13* [Dabar mes regime veidrodyje. 1 Kor 13, 12].

4. Emblema „Išmintis“ (soste knyga [knygoje įrašyta: *Verbum caro factum est* – Žodis tapo kūnu], o virš jos gaublys) šalia rytinės sienos; banderolėse įrašyta: viršutinėje – *Sedes sapientiae* [Išminties soste], apatinėje – *Sapientia patris* [Tėvo išmintis]. Ketvirtoje travėjoje:

1. Emblema šalia kluatro sienos – monstrancija. Ją juosia banderolėse įrašytos eilutės iš Litanijos:

viršuje – Vas Spirituale [Dvasios inde], apačioje – Vas Honorabile [Garbės[garbingumo?] inde].

2. Emblema – trys rožės. Viršutinėje banderolėje – eilutė iš Litanijos: Rosa mystica [Paslaptingoji rože]. Apatinėje banderolėje įrašyta: Coronemus nobis [Apvainikuosime mumis].

3. Prie rytinės sienos emblema visiškai sunykusi. Viršutinės banderolės vietoje vos išžiūrима frazės pabaiga ...rea leidžia spėti, jog ten galėjo būti eilutė iš Litanijos Domus aurea [Dangaus vartai] tarp jau antroje emblemoje paminėtos frazės Rosa mystica ir ketvirtoje emblemoje nurodomos Stella matutina.

4. Emblema – aštuonkampė žvaigždė, kurios centre pavaizduota Marijos monograma. Tarp žvaigždės kampų įkomponuotos aštuonios smulkios žvaigždės. Viršutinėje banderolėje eilutė iš Litanijos: Stella matutina [Aušros žvaigždė]. Apatinėje banderolėje įrašyta Orietur stella ex Jacob. Num. 24. [Žvaigždė užtekės iš Jokūbo. Sk 24, 17].

Ketvirtą ir penktą travėją skiriančios arkos skliaute įkomponuota dar viena emblema (◆). Jos vaizdas sugadintas pertapymų, todėl neaiškus (tarsi triumfo arka, kurios viršuje – Marijos monograma). Emblemos viršutinė inskripcija, eilutė iš Litanijos, byloja Faederis Arca [Sandoros skrynia]. Apatinis įrašas: Tu et arca sanctificationis tuae Ps [Tu ir tavo šventumo skrynia. Ps 131, 8.]

Penktoje travėjoje prasingomis emblemomis užbaigiama Litanijos malda:

1. Emblema – skęstantis burinis laivas, kurio stiebo viršuje, sferoje, – Marijos monograma. Monogramos šonuose du šviesuliai (saulė ir mėnulis arba saulė ir žvaigždė). Viršuje įrašas iš Litanijos: Consolatrix afflictorum [Nuliūdusiųjų paguoda]. Apačioje įrašas beveik neįskaitomas, aiškus tik paskutinis žodis ... obsecro. Gali būti, kad cituojama ši Šventojo Rašto vieta: Dona mihi [...] populum meum pro quo obsecro. [Dovanok man [...] mano tautą, kurią užtariu. Est 7,3].

2. Emblema, buvusi skliaute netoli rytinės sienos, neišliko.

3. Prie kluatro sienos emblemoje pavaizduota aukšta smaili viršukalnė, kurios smaigalyje – Marijos monograma. Įrašai banderolėse: viršuje eilutė iš Litanijos Regina sanctorum omnium [Karaliene visų šventųjų]; apačioje įrašas beveik neįskaitomas, išžiūrimos tik kai kurios raidės, bet nurodyta Šventojo Rašto vieta leidžia spėti, kad čia cituojama iš Michėjo pranašystės 4 sk. pirmojo

sakinio: Erit mons domus Domini praeparatus in vertice montium. Mich. 4 [Viešpaties namų kalnas stipriai stovės kalnų viršūnėje. Mch 4, 1].

4. Emblema, vaizduojanti ant žemės rutulio stovintį avinėlį ir prieš jį sklendžiančią taurę, prasmingai užbaigia Marijos Litaniją. Viršutinėje banderolėje įrašyta šios maldos paskutinė eilutė: Agnus Dei qui tollis peccata mundi [Dievo Avinėli, kuris naikini pasaulio nuodėmes]. Apačioje ją prasmingai papildė psalmės žodžiai: Deus misereatur nostri et benedicat nobis. Psal:66 [Tegul mūsų pasigaili Dievas ir telaimina mus. Ps 66, 2.]

Litanija baigiama kalbėti ties antruoju šiame koridoriaus sparne pastatytu altoriumi. Savotišku perėjimu prie paskutiniosios, Garbingosios, Rožinio dalies tampa griuvėsius virš durelių, vedančių į bažnyčią, vaizduojanti emblema (◆). Tai krikščioniškame mene įprastas naujojo tikėjimo įvaizdis.

Garbingoji Marijos Rožinio dalis

Vienuolyno koridoriui pasisukus į pietinę prie bažnyčios prisišliėjusią liniją, matome jos skliaute įkomponuotas penkias paslaptis iš paskutinės, Garbingosios, Rožinio dalies. Šią dalį galime laikyti ir litanijos į Švč. Mergelę Mariją tęsiniumi, kuriame į Dievo Motiną kreipiamasi „Karalienės“ titulu (Karaliene angelų/ Karaliene patriarchų/ Karaliene pranašų/ Karaliene apaštalu/ ir t. t.), ir tai sutampa su prasmėmis, įkūnytomis Rožinio paskutinės dalies slėpiniuose. Čia „paslaptys“ (Jėzaus Kristaus Prisikėlimas, Žengimas į dangų, Šventosios Dvasios atsiuntimas, Švč. Mergelės Marijos dangun ėmimas, Švč. Trejybė, vainikuojanti Mergelę Mariją), kaip ir ankstesnėse linijose, papildytos emblemų kompozicijomis.

Pirmąją paslaptį („Prisikėlimas“) perteikia kompozicija, kurios centre pavaizduotas iš karsto lipantis prisikėlęs Kristus, dešinėje rankoje laikantis besiplaikstančią baltą su raudonu kryžiumi centre Prisikėlimo vėliavą. Kairėje scenos pusėje karsto dangtį laiko angelas, o dešinėje pavaizduoti du kapą saugoję kareiviai. Vienas jų išsigandęs ruošiasi bėgti, kitas suklupęs meldžiasi. Prisikėlimo paslaptį prasmingai papildė emblemos: kairėje (prie bažnyčios sienos) (1) – Feniksas, pakylantis iš liepsnų, o viršuje banderolė su įrašu [inskripcija tokia, kokia išlikusi, teisingai neįskaitoma ir nesuprantama, bet ją galima atkurti remiantis Vergilijaus poezijos eilute „Vici mea fata superstes“ (Aen. 11, 160) – „Įveikiau savo likimą išlikdamas gyvas“; arba tai Ovidijaus parafrazė „Post mea fata superstes“ (Plg. Am. 3, 15, 20) – „Po savo mirties išlikęs gyvas“ – vertėjo M. Č. past.], dešinėje

(2) – žolės, augančios iš po akmens, ir inskripcija *Ut surgam nec saxa morantur* [Kai augu, nesutrukdo nei uolos].

Antroji paslaptis – „Žengimas į dangų“. Paskutinį Kristaus pasirodymą apaštalams po prisikėlimo vaizduoja debesų apsuptyje į dangų kylanti Jėzaus, dešine ranka laiminančio apaštalus, figūra (kairės Kristaus rankos išvis nematyti, matyt, ji uždažyta, vėlesnių pertapymų metu). Kompozicijos apačioje ir šonuose pavaizduoti į dangų žengiantį Atpirkėją žvelgiantys išsigandę ir nustebę apaštalai.

Tarp antrosios (Dangun žengimo) ir trečiosios (Šv. Dvasios Atsiuntimo) paslapties emblemos beveik sunykusios. Kiek geriau matoma kairioji (3) – erelis, skrendantis į saulę, su banderolėje įrašyta inskripcija: *Ad Caelum tellure relicta* [Palikęs žemę – į dangų]. Dešinioji (4) emblema sunykusi, geriau matoma tik inskripcija: *Facunda spes Prima nimbi* [Iškalbinga pirmoji debesies [t. y. lietaus debesies – vert. past.] viltis].

Palyginti neblogai išliko trečiąją šios Rožinio dalies paslaptį vaizduojanti freska – „Šventosios Dvasios atsiuntimas“. Ant laiptų, centre, maldai sudėjusi rankas klūpo Dievo Motina, o ją aplinkui supa apaštalai. Kompozicijos viršuje, debesų puslankio apsuptyje, pasirodo spindulius skleidžianti balandžio pavidalo Šventoji Dvasia. Švč. Mergelei Marijai ir nustebusiems apaštalams virš galvų spindi liepsnos liežuvėliai. Šio slėpinio emblemos: kairėje (5) – tvora aptvertas sodas su įrašu viršuje *Idem imber, Fructus Varius* [Lietus tas pats, vaisiai įvairūs], dešinėje (6) – žvaigždėtas dangaus skliautas ir įrašas *Omnes ab uno* [Visi iš vieno].

Ketvirtojo slėpinio – „Švč. Mergelės Marijos dangun ėmimo“ – vaizdas sunykęs labiau, tačiau matyti, kad iš atidengto kapo (kompozicijos apačioje, kairėje, pirmame plane vaizduojama stačiakampė kapo plokštė) apglėbęs Marijos kojas ją į dangų kelia sparnuotas angelas. Kompozicijos šonuose yra šios emblemos: kairėje (7) – kalnai, o virš jų banderolė su inskripcija: *Hinc rapta juvo* [Iš čia paimta [pagrobta] padėdu], dešinėje (8) – stačiakampė plokštė, iš kurios į viršų rangosi žaltytys (?). Inskripcijoje matoma tik frazės pabaigaf(?)undens/ [..... skleidžianti/is ar liejanti/is].

Marijos Rožinį pabaigia iškilminga šlovinanti kompozicija „Švč. Trejybė, vainikuojanti Švč. Mergelę Mariją“. Scenos centre, priekiniame plane, priklaupusią ant debesies Švč. Mergelę Mariją karūna vainikuoja Dievas Tėvas (dešinėje) ir Jėzus Kristus (kairėje). Kompozicijos centrą apšviečia iš viršaus sklindantis spindulių pluoštas. Už Marijos vainikavimo slėpinio

kairiajame skliauto segmente yra emblema (9), vaizduojanti virš kalnų karūną nešantį erelį. Vaizdo viršuje sunkiai įskaitomas įrašas *Jupiter merentibus offert* [Jupiteris suteikia nuspelnusiems]. Dešinės pusės liunetėje (10) neišliko nei vaizdo, nei įrašo.

Rožinio ciklas užbaigiamas grakščiu lelijų šakelių ornamentu, kuris tampa junginiu su maldos pradžia – Apreiškimo scena.

Baigusi kalbėti Rožinį, procesija eidavo prie išėjimo, išvesdavusio į bažnyčios prieangį, kuriame tapytos scenos vėl primindavo, kad iš Amžinybės grįžtama į mirtingųjų pasaulį.

Šiuo Vilniaus dominikonų vienuolyno procesijų koridoriaus polichromijos pavyzdžiu norėta atskleisti pagrindinius principus, kuriais vadovavosi užsakovai ir kūrėjai sudarinėdami sakraliųjų statinių dekoru ikonografines programas. Pastarųjų iliustravimui tapyba kaip pirmavaizdžiai naudotos to meto visuomenei žinomos graviūros, puošusios maldynus, mišiulus ir kitas plačiai naudojamas religinio turinio knygas. Tapytojas savo kūrybingumą realizuodavo tik nedidelėmis originalesnėmis detalėmis arba šiek tiek pakoreguodamas pirmavaizdžiuose pasiūlytą kompoziciją. Visa tai neužgoždavo visiems žinomo ir suprantamo turinio ir prasmės. Taigi tapyti siužetai maldininkams būdavo gana lengvai suvokiami.

Gauta 2002 06 05

Nuorodos ir paaiškinimai

- ¹ Plastikos lyginamoji analizė leidžia kelti hipotezę, kad Vilniaus dominikonų vienuolyno pirmo aukšto kiemelių ištapė tas pats meistras, kuris dirbo ir Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčioje. R. Meldytė Šv. Jurgio šventovės tapybą priskiria vilniečiui meistrui M. Sluščianskiui. R. Meldytė, *Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčios interjero ikonografija* (diplominis darbas), Vilnius, 1998, p. 31.
- ² Žinoma, kad 1898–1899 m. freskos buvo atnaujintos (pertapytos ryškesnėmis spalvomis). Apie tai plačiau: P. Spurgevičius, *Dominikonų bažnyčios ir vienuolyno ansamblis. Sienų tapyba, Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, t. 1, Vilnius, 1988, p. 144.
- ³ Šios knygos išleidimo laiką ir vietą plačiau aptaria J. Liškevičienė. Žr.: J. Liškevičienė, Aleksandro Tarasevičiaus iliustracijos A. Palubinskio „Rožynui“, *Lietuvos grafikos istorijos šimtmečiai*, Vilnius, 1996, p. 43–60.
- ⁴ *Rosarium et officium B. Mariae Virginis...*, 1680; *Missale juxta ritum...*, 1674; *Missale pro defunctis...*, 1676; *Missale juxta ritum... XVII a.*
Vilniaus universiteto bibliotekos senų spaudinių skyriuje saugomi Mišiolių egzemplioriai iš Gardino dominikonų vienuolyno. Įrašai Mišiolių priešlapiuose liudija, kad į Gardino pamokslininkų biblioteką jie pateko XVIII a. I pusėje: „Applicatur Ecclesia grodnensi sacri Ordini Praedicatorum. Anno Dni 1745 13. Aprilis“.

H. Palubinskio „Rožyno“ egzempliorius yra su dominikonų tėvo Hilarijaus Pomian („Patris Fratris Hilarij Pomian O. P.“) įrašais.

- ⁵ Šios keturios prieangio sieninės tapybos kompozicijos, skirtingai nuo koridoriaus, yra 1998 m. atnaujintos restauratorių iš Lenkijos.
- ⁶ Prie Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčios Šv. Rožinio Arkibrolija jau minima XVII a. I pusėje, t.y. iki karo su Maskva. *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos retų spaudinių skyrius*, f. 43, b. 19086, l. 1v. Už šią nuorodą dėkoju R. Janonienei.
- ⁷ Apie Vilniaus dominikonų vienuolyno I aukšto koridoriaus freskų ikonografinę programą jau yra užsiminusi M. Banikonienė. Tyrinėtoja, rašydama vienuolyno pastatų istorinę apybraižą, procesijų koridoriuje nurodo (plačiau nekomentuodama) Marijos Rožinio ir litanijos Švč. Mergelei Marijai temas (*Paminklų restauravimo instituto archyvas*, f. 5, b. 2998; M. Banikonienė, *Buv. dominikonų vienuolynas Vilniuje. Istorinė apybraiža*, 1982, l. 10). Kiti autoriai šių patalpų dekorą dažniausiai nusakydavo kaip Marijos ir Kristaus gyvenimo scenų vaizdavimą, nesiedami tų kompozicijų į vientisą Rožinio ciklą.
- ⁸ Trečioji ir ketvirtoji scena iki šiol nėra galutinai aiški. Jų atribucija ateityje gali būti pakoreguota.
- ⁹ Skaičius nurodo emblemos vietą rekonstrukcinėje schemoje.
- ¹⁰ Emblemų inskripcijos daugelyje vietų sunykusios arba sugadintos perdažymų metu ir sunkiai perskaitomos. Už inskripcijų vertimą į lietuvių kalbą ir daugelio jų rekonstravimą nuoširdžiai dėkoju dr. M. Čiurinskui. Neišaiškintos įrašų raidės tekste bus žymimos ? ženklu, įrašomi numanomi variantai. Verčiant citatas iš Šventojo Rašto naudotasi Juozapo Skvircko vertimu (*Šventasis Raštas. Senasis Testamentas*, t. 1–3, iš lotynų k. vertė arkivyskupas Juozapas Jonas Skvirckas, Vilnius: Vaga, 1991,) bei Česlovo Kavaliausko Naujojo Testamento vertimu.
- ¹¹ Kai kurių miglotiesnių inskripcijų vertimo centre laužtiniuose skliautuose rašomas paaiškinimas.
- ¹² Tokia emblema XVII a. leidinyje „Lucis Euangelicae...“ žymi Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo šventę (*Festum Assumptae Virginis Mariae*).
- ¹³ H. Palubinskio „Rožyne“ Litanija į Švč. Mergelę Mariją kalbama po Džiaugsmingosios Rožinio dalies.
- ¹⁴ Litanija į Švč. Mergelę Mariją (dar vad. Loretanishkaja litanija) buvo kalbama jau XII a. Jos atsiradimas arba bent jau išplitimas siejamas su šventuoju Marijos nameliu Lorete. Galutinę jos redakciją 1601 m. nustatė ir patvirtino popiežius Klemensas VIII. Litanijos tekstas mažai tepakito iki mūsų dienų.
- ¹⁵ Reikia pažymėti, kad tapant nesilaikyta griežtos sistemos, pagal kurią būtų dėstomos emblemos travėjose. Tačiau tekste, rekonstruojant emblemų prasmę, jos aiškinamos laikantis Litanijos teksto eiliškumo.

Dalia Klajumienė

A FRESCO FROM THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY IN THE GROUND-FLOOR CORRIDOR OF THE VILNIUS DOMINICAN FRIARY BESIDE THE CHURCH OF THE HOLY SPIRIT

S u m m a r y

The fresco in the corridor of the former Vilnius Dominican Friary beside the Church of the Holy Spirit is a polychrome monument arising from the second half of the 18th century, which was created about 1756–1770. This cycle of frescos that has just about finished rotting away is being talked about not only due to an interesting and luxuriant iconographic programme, but also due to the fact that many parts of the huge scenes and also the emblems are already difficult to discern or have crumbled together with all the plaster and after a year or so can be lost forever and forgotten. The huge compositions are traditional iconography. These were popular subjects in Christian art and therefore, in spite of their destruction, can be easily reconstructed. In addition, part of the compositions was recorded in the first half of the 20th century in the photographs (of J. Bulhakas and others in 1914) when the fresco still appeared nice after renovation at the end of the 19th century, however, part of emblems have been irretrievably lost: both the image and the inscription explaining it were destroyed. The theoretical reconstruction of this cycle (due to a lack of funds it is impossible to restore it) is important, because this is so far the only known fresco monument *surviving* from the 18th century in Lithuania, in which the prayers popular in the Christian liturgy were portrayed by means of painting: the Rosary of the Holy Virgin Mary and the Litany to the Holy Virgin Mary. The entire composition, which will come in useful in the future in renovating this complex, is discussed sequentially in the article.

In segments of the cross vault of the Friary's ground-floor corridor, the mysteries of Mary's rosary were painted, which are further supplemented by compositions on the walls in the southern wing. Here are interwoven the mysteries of the life of the Holy Virgin Mary and Jesus Christ with the most important moments in the history of the Dominican order and images of the most famous saints and martyrs of that Order. In the west, north, and south of the corridor, the compositions, which are laid out in lines, are grouped in three parts like in the Rosary: the Joyful, the Sorrowful, and the Glorious. Each part is assigned five mysteries painted in the cross vault in the direction of the procession's movement in the corridor. This scene is meaningfully supplemented with ten emblematic compositions laid out on the sides of the cross vault and in segments of the porches. Between the parts with the Sorrowful and the Glorious mysteries, in the covering of the composed north and south lines, and in the vault of the east corridor's lines, 21 emblems are painted, which reflect the text of the Liturgy of the Holy Virgin Mary.